

АЛЕКСАНДАР СПАСОВ (Скопје)

СТРАНИЦИ ОД КНИЖЕВНО-КУЛТУРНАТА ДЕЈНОСТ НА ВУКАЈЛО КУКАЉ ВО МАКЕДОНИЈА

Вукајло Кукаљ (роден 1907 г. во Радмуџиќи, во Шекулар, „во едно од седумте села меѓу седум ридишта, во близина на Ругово“ кај Беране, загина во мај 1944, убиен од четничка рака во близина на Андриевица), светол лик во поновата црногорска историја, борец во Народноослободителната војска, пет, раскажувач, публицист, народни учител, припадник на напредното учителско движење, оставил неизбришливи траги во книжевно-културните односи помеѓу Македонците и Црногорците во периодот меѓу двете светски војни. За еден дел од неговата дејност во тој поглед веќе реферирав на научниот собир во 1985 година во Скопје (Александар Спасов: „Од македонско-црногорските литературни врски меѓу двете светски војни“. Книжевно-културните врски помеѓу Македонците и Црногорците од најстари времиња до данес. МАНУ, Скопје 1987, стр. 55-59). Овај пат ќе се осврнам на некои негови дејности за кои дознав продолжувајќи ги моите истражувања.

Како што е познато, Вукајло Кукаљ, по своето макотрпно детство и школување, се најде во Македонија, каде што го доби првото работно место — селски учител. Во Македонија остана од 1928 до 1935 година. Беше учител во Луке под Осогово крај Крива Паланка и во Кожле, село расположено на самиот слив на реката Пчиња во Вардар, покрај патот Скопје — Титов Велес.

Вукајло Кукаљ, роден и израстен во Шекулар — како што вели класикот на црногорската книжевност Михаило Лалиќ — „место мрачно од шуми, бесплатно и диво“, во кое „речиси секоја втора година доцните есенски магли ги убиваат плодовите пред бербата“, откога се најде во Македонија, по многу нешта истоветна и слична на неговата Црна Гора, набргу ја доживеа како блиска и позната, ја засака неа и нејзините луѓе, посебно народот на „дрниот труд“, како што ги нарече Кочо Рацин обесправените македонски работници и селани во предвоена Југославија.

Вукајло Кукаљ, како и многумина Црногоци што учеа, работеа, живееја во предвоена Македонија, особено писатели и учители, се определува за идеологијата на КПЈ и набргу стапува во заедничките редови на борците за национална и социјална слобода.

Вукајло Кукаљ, се залагаше да всади што повеќе светлина, просвета, образование, нови напредни идеи во осиротените, зафрлени македонски села, се зближи со македонските литерати, му стана близок соработник и соборец на основоположникот на современата македонска книжевност, на Кочо Рацин, со свои книжевни и публицистички прилози соработуваше во познатото гласило на македонските комунисти — „Наша реч“, со разбирање и големи симпатии ја известуваше црногорската книжевна и културна јавност за значајните настани и појави на книжевно-културен план во Македонија.

Вукајло Кукаљ је доживеа толку длабоко емотивно Македонија што не можеше македонската тема да не дојде до израз во неговата поезија и проза, па, поради важноста, ова прашање ќе заземе доминантно место во моево излагање.

Најизразита и според мене уметнички најимпресивна творба меѓу поетските и прозни прилози на Вукајло Кукаљ со македонска тематика е секако песната „Македонски печалбари“, објавена во цетињското списание за наука и книжевност „Записи“, годиште V, книга IX, свеска 2, стр. 84-85, август 1931 г., на која укажав веќе во мојот реферат прочитан во 1985 г. на Соборот во Скопје.

Оваа песна, што опеа една мошне карактеристична појава во Македонија и воопшто на Балканот — економската емиграција — и која, исто така, е честа и карактеристична тема во македонската усна и писмена книжевност, а на која и Кочо Рацин и ја посветил својата прочувствена песна „Пропштавање“, Вукајло Кукаљ, и покрај очевидната идејна порака, па би рекол и програмскиот карактер во однос на сфаќањето на поетиката на левата книжевност во Југославија меѓу двете светски војни, ја остварил во прилична мера неконвенционално и лирско прегнано. Вукајло Кукаљ је започнува песната со една мошне впечатлива и речита слика:

„Посрну тако промукле зоре низ стране урасле у шибељ
и ломно тијело нагризу зној и глад“.

На сличен сликовит начин Кукаљ ги идентификува печалбарите и нивната тешка животна ситуација. Тоа го согледуваме во завршните стихови:

„И тако, и тако, не зна се:
ко ќе од нѝх да буде последњи, ни ко ли је био први.
Сви су једнако мрки и сви су једнако упрљани;
грозничавом стријепњом везују дан за ноћ,
и — гмижу земљом као црви“.

Во сличен дух, во настојување да се открие поетски суровата стварност во која живее народот на „црниот труд“ во предвоена Македонија, е испеана и песната „На периферији периферије“, чиј наслов е всушност метафоричен синоним за Македонија. Во оваа песна имено доаѓа до видлив израз Кукаљевото сфаќање на поетиката на социјалната книжевност, при што едновремено правдиво и сликовито ја преставува предвоената македонска стварност:

„Пјесници моји добри, ево вам безмјерни комплекс
неомеѓенот македонског неба,
ево вам крта земља и људи што им кроз капу перчин
прокласао,
ево вам црне руке што нам бијели хљеб дају —
па маните се ваше сањиве сладуњавости!
Дајте ви овом биједном сељаку бар утјехе, ако не хљеба,
и реците да му неће црви расточити дивље тијело!
О, овдје се poste седам поста и у устима је нафора-
паприка, овдје на периферији периферије. . .

Освен остриот збор, во песнава истовремено е очевидна и горчливоста, секливата иронија. „На периферији периферије“ е објавена во 1932 година во скопското „Јужни преглед“, списание главно со граѓанска ориентација, но во еко понекогаш се печатени и текстови од прогресивни автори. Таква во „Јужни преглед“ среќаваме и еден книжевнен приказ на Данило Лекиќ.

Од песните на Вукајло Кукаљ што се инспирирани од македонското поднебје ќе ја посочиме во оваа прилика и песната „На обронку“.

„На обронку“ започнува со една идилична лирска слика на осоговиот пејзаж, крај во кој, во селото Луке, Вукајло Кукаљ живеел и работел извесно време како учител. За илустрација ќе ја наведем првата строфа од песната, што гласи:

„Изнад голишавог Осогова
Расцветало се младо сунце.
Ко црвена булка
У свитање.
Долином изникле плаве љубичице
И пропиштале
Звучне свирале
Пастирске. . .”

Меѓтоа, во третата строфа идиличната слика исчезнува и место неа доаѓа сликата на суровата реалност:

„Кроз шипражје промичу
Селанке босе

И у наручјима носе
Одојчад — синови туге. . .”

Како што е познато, Вукајло Кукаљ се потпишувал и со псевдонимот Лука Кожљар. Се смета дека овој псевдоним е настанат според имињата на селата во Македонија во кој Кукаљ бил учител: Луке и Кожле. Во белградското списание „Учителска стража”, во 1939 г., Вукајло Кукаљ објавува проза под наслов „Побједник”, со назнака дека таа е одломка од романот „Лука Кожљар”. Не ми е познато дали е печатен овој роман на Кукаљ, било во целост или други одломки од него. Меѓутоа, и во објавенава одломка среќаваме траги од Кукаљевото доживување на Македонија. На самиот почеток на одломкава јасно се гледа дека авторот го опишува селото Кожле. Вопросыот опис гласи:

„Идући кроз село сретао је жене, краве и муве. Село се налазило на седлу бријега измеѓу Вардара и Пчиње. Имало је педесет и неколико чаџавих страћара, које су гдједје прирасле једна за другу, а гдједје, опкољене, такође чаџавим амбарима и стајама за стоку, саме за себе дријемале у том прљавом крљанцу. Дворишта око нѝх су била пуна пљама, сточног измета, отпадака од разбијеног посуџа и мутних барица”.

Понатаму се опишува како Лука Кожљар се упатува по тесна и стрмна врвица низ грмушки и стигнува до косата карпа што како бедем ги двои бреговите на двете реки што тука речиси напоредно течат. Лука седнува на темето од карпата и во него започнуват да се ројат спомените од детството: „Да, збиља је то било некада када је он по истом таквом камењару свог родног краја чувао шест својих оваца, верући се за нѝма бос и полунаг од освита до сутона. Ах, ужасно је то дјетињство било, пуно патња! Глад и биједа церили су се над нѝм као авети. Било је то вријеме аустроугарске окупације Црне Горе и Саница. Иди, сине — рекла би му — па се добро пази да те пољак не уфати у потри. Сиротиња смо. . .” Лука настојува да се ослободи од тие, како што самиот вели, „ужасни спомени”.

Поподробно се задржав на прозата „Побједник” не само како на јасен пример на македонска тема во книжевното творештво на Кукаљ, туку и како одговор на прашањето зошто Кукаљ, толку сеопфатно и присно ја сфатил стварноста на предвоена Македонија и на нејзините луѓе. Очевидно, секој контакт со Македонија бил непосреден повод за спомнување и споредување со неговата Црна Гора и нејзините луѓе, што имале во многу односи истоветни судбини и проблеми како и Македонците. Едновремено прогресивните сили на кои им припаѓал Кукаљ кај двата југословенски народа се бореле за исти идеали. Така Црногорецот Вукајло Кукаљ со искрена симпатија и подршка пеел за злата судбина на македонските печалбари, како што Македонецот Кочо Рацин со одушевување пишува за цврстината на стариот Цр-

ногорец Вук, зидарски работник, што со тешка мака го прехранува своето семејство (види ја Рациновата новела „Пладне“).

Во оваа прилика ќе укажам дека македонската тема кај Кукаљ ја среќаваме и во расказот „Мој сапутник“, печатен во 1938 г. во белградското списание „Живот и рад“.

Ова излагања го завршувам со сознанието дека натамошните истражувања ќе ни откријат уште нови страници од дејноста на Вукајло Кукаљ на македонско-црногорските книжевно-културни врски.

Aleksandar Spasov

PASSAGES FROM THE LITERARY AND CULTURAL ACTIVITIES OF
VUKAJLO KUKALJ IN MACEDONIA

(S u m m a r y)

In his paper the author continues throwing light upon the character and activities of Vukajlo Kukulj, a fighter of the National Liberation War, a poet, a narrator, a publicist, a popular teacher belonging to a very progressive teaching movement who deeply influenced the literary and cultural relations among the Macedonians and Montenegrins in the period between the two World wars. In the course of his working activity, the author read his paper of the same topic on one of the scientific symposiums held in Skopje in 1985, titled „On Macedonian and Montenegrin literary Relations in the Period Between the two World Wars“.

The author emphasizes Kukulj's teaching activity in the village of Luke in the vicinity of Kriva Palanka, as well as in the village of Kožle near Skopje, where he gets to know so-called people of »black work« and does his best to shed more light, teaching, education and new progressive ideas upon impoverished and illiterate Macedonian villages and people. He is drawn together to Macedonian communists called (»Our Word«) »Naša reč«. In it, with an understanding and deep sympathies, he informs the Montenegrin public on important events in Macedonian literary and cultural life.

Vukajlo Kukulj experiences Macedonia very emotionally and expresses it in his poetry and prose. In the view of that the most expressive is his poem „Makedonski pečalbari“ („Macedonian Migrant Workers“), in which he meditates on an economic emigration in an unconventional and lyrically pregnant way.

Written in a similar sense is his poem „Na periferiji periferije“ („On the Periphery of the periphery“), whose title, stands for a metaphorical synonym of Macedonia. His understanding the poetics of social literature is predominant in the poem and he gives the presentation of a pre-war Macedonian reality in a right and picturesque way.

The author meditates for a while over the passage of the novel „Luka Kožljari“, titled „Pobjednik“ („A Winner“), connecting a hard reality of the pre-war Macedonia and its people to his Montenegro and its people sharing similar fate and sufferings.

